

รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

The Model of Buddhist Agriculture of Gardeners in Muang District, Mahasarakham Province

มุกมณี ฤกษ์งาม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mookmanee Rerkngam

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus

E-mail: Mookmanee2503@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการทำเกษตรเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการทำเกษตรของชาวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 3) เพื่อเสนอรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสารและการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้ววิเคราะห์ข้อมูลแบบวิธีพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. การทำเกษตรเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการทำเกษตรที่ตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้องดีงามสามารถพึ่งพาตนเองได้ ช่วยเหลือสังคมได้ โดยยึดหลักธรรมสมาธิ อธิปัตถ 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และศีล 5 ในการเกษตร

2. สภาพปัญหาการทำเกษตรของชาวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มี 6 ข้อ คือ 1) ชาวนขาดองค์ความรู้ในเรื่องของการใช้สารเคมี ขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ 2) สภาพแวดล้อมในการทำเกษตรขาดความอุดมสมบูรณ์ 3) น้ำในการทำเกษตรมีสารเคมีเจือปน สร้างมลภาวะก่อเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่พอเพียงในฤดูแล้ง 4) ดินขาดแร่ธาตุ เสื่อมโทรมเสื่อมสภาพ ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืช 5) ต้นทุนสูง ผลผลิตต่ำ 6) มีศัตรูพืชมาก

3. รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรชีวภาพ และเกษตรจุลินทรีย์สมุนไพรสูตรครุบน้ำมวก ซึ่งเป็นนวัตกรรมใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาการลดการใช้สารเคมี ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดศัตรูพืช ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต

* * วันที่รับบทความ: 13 มิถุนายน 2564; วันที่แก้ไขบทความ 13 กรกฎาคม 2564; วันที่ตอบรับบทความ: 15 กรกฎาคม 2564

ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นไปตามหลักสามมาอาชีวะ อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และศีล 5 สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9

คำสำคัญ: รูปแบบ; เกษตรเชิงพุทธ; จุลินทรีย์สมุนไพรสูตรครุบน้ำมวก

Abstracts

The objectives of this research were: 1) to study Buddhist agriculture in Theravada Buddhism; 2) to study the agricultural problems of gardeners in Muang District, Mahasarakham Province; 3) to propose a Buddhist agriculture model for gardeners in Muang District, Mahasarakham Province. The study was carried out by means qualitative. The data collection was conducted from studying documents and in-depth interviews. The obtained data were interpreted by descriptive analysis according to the inductive method.

The results of the research were as follows:

1) Buddhist agriculture in Theravada Buddhism is agriculture that stands in the rightness, goodness and self-reliance which can help society by adhering to the principles of the Right Means of Livelihood, the Four Paths of Accomplishment, the Four Bases of Social Solidarity, the Sublime States of Mind and Five Precepts.

2) The problems of farming of gardeners in Muang District, Mahasarakham Province were as follows: 1) gardeners lack knowledge on the use of chemicals and government support; 2) the agricultural environment is lacking in fertility; 3) the water in agriculture contains chemicals causing pollution to the environment and also is not enough in the dry season; 4) the soil is deficient in minerals, deteriorated affecting the growth of plants; 5) high cost and low yield; 6) there are many pests.

3) The Buddhist agriculture model for gardeners in Muang District, Mahasarakham Province is a form of organic agriculture, bio-agriculture and microbial agriculture, herbs from 'Teacher Nam Muak' formula which is the innovation to address the problem and reduce the use of chemicals, to not destroy living things and be environmentally friendly, to reduce pests, costs, to increase productivity, and be safe for producers and consumers. It is according to the principle of Livelihood, the Four Paths of Accomplishment, the Four Bases of Social Solidarity, the Sublime States of Mind and Five Precepts in line with the sufficiency economy of King Rama IX.

Keywords: Model; Buddhist Agriculture; Herbs From 'Teacher Nam Muak' Formula

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์และการตื่นตัวในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น ส่งผลทำให้คนทั่วโลกหันมาสนใจกับการผลิตและการบริโภคที่ไม่สร้างความเสียหายให้แก่สภาพแวดล้อม อีกทั้งไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งในโลกปัจจุบันมีแต่มลภาวะ สารเคมีและความเครียดจึงมีผลทำให้ผู้บริโภคยุคใหม่หันมาใส่ใจกับอาหารมากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่ใส่ใจเรื่องรสชาติอย่างเดียวเท่านั้น ยังต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของอาหารที่ดีต่อสุขภาพอีกด้วย พืชผักหรือผลิตผลทางการเกษตรที่ปลอดภัยและดีต่อสุขภาพ จึงกลายเป็นทางเลือกของคนในยุคปัจจุบัน

ทุกเพศทุกวัยที่ใส่ใจเรื่องสุขภาพ ความต้องการด้านโภชนาการของประชากรโลก มิได้มีเพียงแต่ต้องการให้อิ่มเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงคุณค่าสารอาหารที่ครบถ้วนเพียงพอตามที่ร่างกายต้องการและดีต่อสุขภาพอีกด้วย ผักเป็นพืชอาหารที่คนไทยนิยมรับประทาน เนื่องจากมีคุณประโยชน์ต่อร่างกายซึ่งประกอบไปด้วยโปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน วิตามินและเกลือแร่ การรับประทานผักช่วยให้ร่างกายเจริญเติบโตและแข็งแรง มีจิตใจร่าเริงแจ่มใส ทำให้ระบบร่างกายดำเนินไปอย่างปกติ และช่วยให้พ้นหายจากโรคได้อย่างรวดเร็ว

การพัฒนากระบวนการเกษตรเพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมนั้น สามารถใช้นวัตกรรมทางด้านการเกษตรควบคุมปัจจัยการผลิต เพื่อความเหมาะสมกับความต้องการและการเจริญเติบโตของพืช ทั้งนี้ได้มีภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาต่อยอดจากบรรพชนถึงปัจจุบัน ส่งผ่านการทดลองเป็นระยะเวลา 35 ปี เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่จากจุลินทรีย์มาบูรณาการกับสมุนไพร น้ำมวก(น้ำข้าวข้าว) ที่สามารถแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยนางอรพณ วัชระกาสัย (ครูน้ำมวก) ซึ่งได้นำจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพ (EM) ที่ค้นพบโดยศาสตราจารย์ ดร.เทรูโอะ อิหะระ แห่งมหาวิทยาลัยริวกิว โอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น (ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานสถาบัน EM เทคโนโลยีนานาชาติ มหาวิทยาลัยเมโอ โอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น) ซึ่งทำการศึกษาค้นคว้า ทดลอง พบความจริงเกี่ยวกับจุลินทรีย์ในธรรมชาติ และได้คัดสรรเอาเฉพาะจุลินทรีย์กลุ่มดีที่มีประโยชน์มาต่อยอดแล้วเลี้ยงด้วยเทคนิคพิเศษ จากการสั่งสมประสบการณ์ของเจ้าของผลงานนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Human Resource Management: SHRM) โดยได้นำจุลินทรีย์ธรรมชาติมาบูรณาการกับสมุนไพรธรรมชาติ น้ำมวก เพื่อที่จะมาใช้ในการแก้ปัญหาภาคการเกษตร และ อุตสาหกรรม ได้สัมฤทธิ์ผลเชิงประจักษ์ เช่น การแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียในแหล่งน้ำต่างๆ การแก้ปัญหามลพิษในพืชไร่ พืชสวน การทำไร่นา ต้นแบบโดยใช้จุลินทรีย์ธรรมชาติปราศจากสารเคมี เป็นต้น ซึ่งจากผลงานของท่านสามารถนำมาปรับใช้ในการทำเกษตรของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุพรรณ เฟื่องบุญ, 2545 : 74)

อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคามนั้นได้มีการทำการเกษตรแบบทำสวนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวสวนส่วนมากจะประสบกับปัญหาเรื่องการทำการเกษตรและสิ่งแวดล้อม อันเกิดจากการเน่าเสียของแหล่งน้ำสำคัญ ที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ตลอดทั้งปัญหาที่เกิดจากศัตรูพืชที่คอยมาทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้วิจัยนั้นได้เข้าร่วมในโครงการการแก้วิกฤตต่างๆโดยการใช้จุลินทรีย์สมุนไพร”สูตรครูน้ำมวก” เพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกร จึงทำให้เกิดแรงจูงใจในการที่จะแก้ปัญหาให้แก่ชาวสวนที่ประสบปัญหาดังกล่าว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการศึกษารูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ว่ามีปัญหากในการทำเกษตรอย่างไร ตลอดทั้งควรใช้รูปแบบไหนในการแก้ปัญหาของชาวสวนในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อที่จะได้องค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหาเรื่องเกษตรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการทำเกษตรเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการทำเกษตรของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการทำเกษตรกรรมเชิงพุทธของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยและกำหนดการศึกษาเป็นเชิงคุณภาพ และจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อให้ได้ข้อแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในการเก็บข้อมูล นำข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์วิเคราะห์เรียบเรียงข้อมูลเชิงพรรณนา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนวน ในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยแบ่งประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ	จำนวน 4 คน
2) กลุ่มวิสาหกิจ	จำนวน 2 คน
3) สมาคมหน่วยแก้ววิถีวิถีแก้เมืองด้านเกษตรกรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จำนวน 5 คน
4) ชาวนวน	จำนวน 26 คน
	รวมทั้งสิ้น 37 คน

2. พื้นที่ในการวิจัย

ในพื้นที่ที่ผู้วิจัยนั้นได้กำหนดนี้เป็นพื้นที่ที่มีการทำสวนเกษตรเชิงพุทธที่ประสบปัญหาในการทำเกษตรเรื่องดินไม่อุดมสมบูรณ์ น้ำเน่าเสีย โรคแมลงศัตรูพืช เป็นต้น จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยเห็นว่าจะมีความเหมาะสมที่จะทำวิจัยในเรื่องรูปแบบการใช้จุลินทรีย์สมุนไพรรักษา “สูตรครุฑน้ำมวก” เพื่อเกษตรกรรมชาติและรักษ์สิ่งแวดล้อมตามหลักเกษตรเชิงพุทธชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการทำวิจัย 4 แห่ง ได้แก่

- 1) สวนในตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
- 2) สวนในตำบลแวงนาง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3) สวนในตำบลห้วยแอ่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

4) สวนในตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะวิจัย และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แล้ว
ยกร่างแบบสัมภาษณ์

2) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

4) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขความถูกต้องของเนื้อหาตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

5) นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อ
ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา

6) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

7) นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมจากพระไตรปิฎก
ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรเชิง
พุทธให้ชาวสวน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

2) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมจากเอกสาร หรืองานวิจัยที่
เกี่ยวข้องและบทความต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ เช่น
หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ตโดยศึกษาข้อมูลจากตำรา
วิชาการที่เกี่ยวกับการทำเกษตรเชิงพุทธให้ชาวสวน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3) รวบรวมข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ (Interview) ของกลุ่มตัวอย่างในเขตปกครองพิเศษทั้ง 6
แห่งแบบสังเกต (Observation) การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบบ
สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant
Observation)

4) รวบรวมข้อมูลจากการ สนทนากลุ่ม (Focus group) ที่ผู้ทรงคุณวุฒิแนะนำและผู้เข้าร่วม
สัมภาษณ์

5) รวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

6) รวบรวมเรียบเรียงข้อมูลทั้งที่ได้จากภาคทฤษฎีและภาคสนามมาจัดหมวดหมู่

7) การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาค้นคว้าตำรา
จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามโดยใช้การวิเคราะห์และการสังเกตการณ์จากการ

สัมภาษณ์ในพื้นที่สัมภาษณ์ทั้ง 5 สถานที่นำมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนา (interpretations) เพื่อเสนอรูปแบบการใช้จุลินทรีย์สมุนไพร “สูตรครูน้ามวก” ในการทำเกษตรเชิงพุทธ ชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จึงสรุปผลการวิจัย

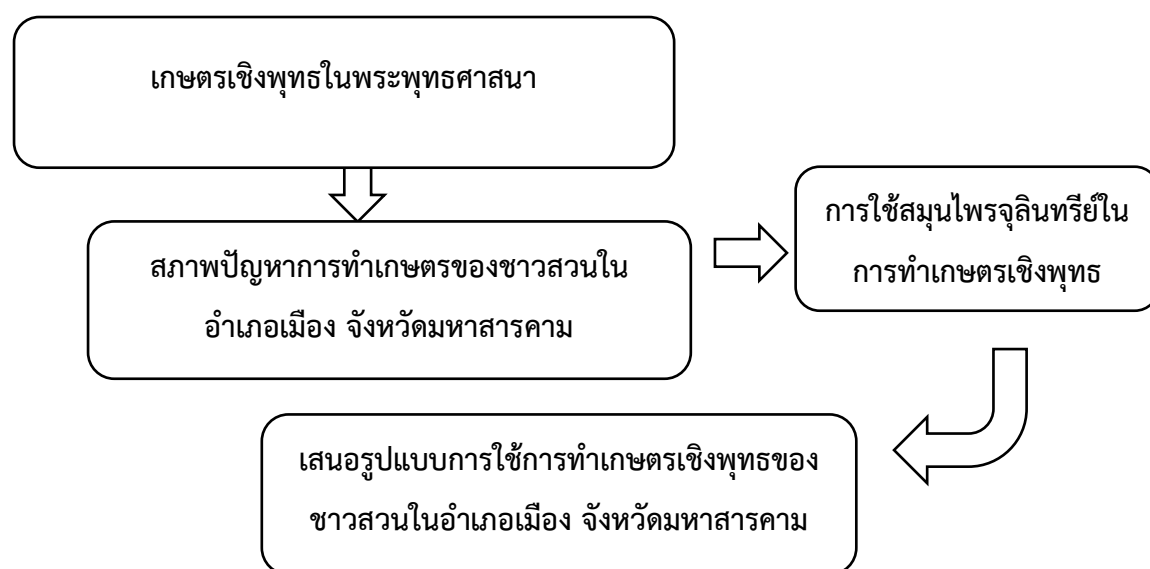
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการ ค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วยแฟ้มข้อมูลที่ได้จากการ สัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มย่อยหรือสนทนากลุ่มย่อยประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ

- 1) ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ชื่อ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- 2) ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก/การสนทนากลุ่ม หรือสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ เนื้อหาการสนทนา เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความ เบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง“รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสามารถสรุปออกมาเป็นกรอบแนวคิดดังภาพประกอบนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการทำเกษตรเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการทำเกษตรของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 3) เพื่อเสนอรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งได้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมีการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. การทำเกษตรเชิงพุทธในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การเกษตรเชิงพุทธ เป็นวิธีการเลี้ยงชีพอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การเกษตรเป็นการทำงานร่วมกันกับธรรมชาติ ในอันที่จะผลิตผลผลิตทั้งที่เป็นพืชและสัตว์ให้ได้ตามความต้องการของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมอย่างมีระบบแบบแผน มีการวางแผนปฏิบัติงานล่วงหน้า คิดคำนวณรายได้ รายจ่ายในการดำเนินการทั้งหมดในการเกษตร ซึ่งในการดำเนินการแต่ละขั้นต่อนั้น ผสมผสานกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการด้วย ก็สามารถยังประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตัวเกษตรกรเอง และสังคมโดยรวม เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม โดยหลักธรรมที่นำมาใช้ ได้แก่ หลักสัมมาอาชีวะ อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 และศีล 5 เป็นต้น น้อมนำมาปฏิบัติในการทำเกษตร ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ดี ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ครอบคลุมภารกิจ และกิจกรรมในการประพฤติปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันทั้งของตัวเกษตรกรเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เมื่อถือปฏิบัติได้แล้วก็ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีปัญญาในอาชีพการงาน และมีปัญญาทางธรรมนำชีวิตตั้งอยู่ในความไม่ประมาท สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนา ทั้งเรื่องการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต ส่งผลต่อทั้งระดับบุคคล ระดับชุมชน และเศรษฐกิจสังคมประเทศชาติต่อไป

2. สภาพปัญหาการทำเกษตรของชาวนวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่ทุก ๆ สังคมต้องเผชิญ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเป็นกลไกตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย กรณีของสังคมเกษตรกรรมทำสวนในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ด้วยสภาพพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดกับศูนย์กลางความเจริญต่าง ๆ ของเมืองมาแต่อดีต สังคมเกษตรกรรมแห่งนี้ได้เผชิญกับช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา กระทั่งกระแสธารแห่งการพัฒนาและขยายเมืองได้ไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนชาวนวน การพัฒนาที่เปลี่ยนพื้นที่ชานเมืองสู่การเป็นพื้นที่กลางเมือง ทำให้พื้นที่สวนในพื้นที่เมืองมหาสารคามค่อย ๆ หายไป องค์กรความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำสวนสูญสลายไปพร้อม ๆ การล้มหายตายจากไปของชาวนวนรุ่นเก่า ๆ ลูกหลานชาวนวนในปัจจุบันรอเวลาและโอกาสที่จะขายที่ดินให้กับนายทุน สภาพการณ์ในปัจจุบันของพื้นที่สวนที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชอาหารและไม้พันธุ์ต่าง ๆ เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตและจิตใจของ

ผู้คนในมหาสารคาม จึงอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง จากสภาพปัญหาการทำเกษตรของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม แบ่งออกเป็น ด้าน ได้แก่

- 1) ปัญหาด้านการใช้สารเคมีในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ขาดองค์ความรู้ที่แท้จริงในเรื่องของการใช้สารเคมี
- 2) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในบริบทพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมือง
- 3) ปัญหาด้านน้ำในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง มหาสารคาม น้ำในเขตชุมชน ไม่มีบ่อบำบัด สารเคมีที่ใช้ในการชำระล้างไหลลงสู่ลำคลอง หนองน้ำ แม่น้ำ เกิดเป็นภัยพิบัติต่อพืชผลทางการเกษตร ชาวนา ไร่ และผู้คนรอบข้างเจ็บป่วย น้ำมีเชื้อโรค มีความเค็ม ทำให้ฝนไม่ตกตามฤดูกาล สิ่งแวดล้อมเสีย
- 4) ปัญหาด้านดินในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง มหาสารคาม ดินที่ใช้สารเคมีมาก ๆ ขาดแร่ธาตุที่ และมีความเป็นกรด ดินดาน ดินตาย ปลุกพืชไม่ค่อยเจริญเติบโต ปลุกพืชที่ไม่มีการบำรุงดินที่ถูกต้องและเหมาะสมกับพืช ดินมีปุ๋ยเคมีตกค้างหรือไม่บำรุงดิน ดินจึงเสื่อมสภาพ ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืช
- 5) ปัญหาด้านผลผลิตในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง ชาดผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความรู้ที่แท้จริงการลงทุนสูง เพราะชาวนามีแต่หญ้า ผลผลิตไม่สมบูรณ์ ต้นไม้แข็งแรง ล้มตาย เป็นโรค มีสารเคมีตกค้างเยอะ

6) ปัญหาด้านศัตรูพืชในการทำเกษตรของชาวนา ในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การทำสวนของเกษตรกรในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามนั้นประสบปัญหาด้านเพลี้ยแต่ละชนิด เช่น เพลี้ยไฟ เพลี้ยกระโดด เพลี้ยแป้ง หนอนกอ หนอนแดง ที่คอยมากัดกินใบและต้นทำให้พืชที่ปลูกไม่สมบูรณ์ถึงกลับล้มตาย

โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาในการทำเกษตรของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คือ เนื่องจากเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรเลยทำให้เกิดปัญหาด้านการใช้สารเคมี และสภาพสังคมที่เป็นพื้นที่เจริญแล้วจึงมีมลภาวะแวดล้อมไม่ค่อยดีเท่าที่ควร ตลอดทั้งขาดน้ำ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ ขาดเงินลงทุน ดินดาน ดินเกลือ ไม่มีอาหารพืช

3. รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย
พบว่า หลักธรรมที่ใช้ในการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ชาวนาส่วนใหญ่จะนำหลักของศีล 5 มาใช้ในการทำเกษตร คือการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นศัตรูพืช หรือ การเลี้ยงสัตว์เพื่อที่จะจำหน่าย ซึ่งตรงกับหลักของสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา ตลอดทั้งมีการนำหลักธรรมในการปฏิบัติงานในเรื่องของการลงมือทำ คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้เป็นอย่างดีในการทำงาน และการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตอีกด้วย

โดยแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คือ ชาวสวนส่วนใหญ่ในอำเภอเมืองสารคามนั้นจะปลูกผักกินได้เป็นไม้ประดับตามฤดูกาล จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และได้รับประทานผักที่ปราศจากสารเคมี โดยการนำจุลินทรีย์ที่นำมาบูรณาการกับสมุนไพร และเศษอาหาร เศษผักผลไม้ น้ำหมัก ไม่เป็นอันตราย กลิ่นหอม เป็นประโยชน์เป็นปุ๋ยอย่างดี ในการทำเกษตรเชิงพุทธและมีรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาโดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ

1) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านการใช้สารเคมี ในการแก้ปัญหาด้านการใช้สารเคมีของเกษตรกรชาวสวนนั้นสามารถใช้สูตรจุลินทรีย์ ครุ น้ำหมัก มาแก้ได้ เพราะช่วยในการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ตลอดทั้งช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยในการตัดวงจรของศัตรูพืชอีกด้วย

2) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นเกษตรกรต้องเรียนรู้สภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่จะทำสบ ในสภาพที่พื้นที่ เพราะแต่ละดินจะมีความแตกต่างกัน เป็นดินดาน เป็นกรด เป็นด่าง เป็นเกลือ เป็นขี้เลน มีศัตรูพืชที่แฝงในดิน ให้พริกผืนดินก่อนการวางแผนลี้ยงศัตรู ใต้ดินก่อนค่อยลงมือทำโดยทำเป็นแปลงหรือปลูกตามรั้ว ใช้ปุ๋ยสมุนไพรจุลินทรีย์ อินทรีย์ EM นำสมุนไพรจุลินทรีย์ที่ได้นำมาบูรณาการเป็นสูตรครุ น้ำหมักนั้น สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และเป็นผลดีต่อผู้ใช้อีกด้วย ซึ่งการใช้นั้นจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้หมดเพราะได้นำวัสดุอุปกรณ์ที่อยู่รอบตัว เช่น ขยะ เศษอาหาร ใบไม้แห้ง มาหมักทำเป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ ซึ่งให้ผลดีต่อการทำสวนอย่างมาก

3) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านน้ำ โดยการทำแปลงเกษตรต้องมีการวางระบบน้ำให้ดีเพื่อจะไม่เกิดปัญหาในการทำสวนเกษตรได้ ตลอดทั้งการดึงน้ำจากธรรมชาติมาใช้นั้นต้องมีการวางจุดเพื่อที่จะทำธนาคารน้ำใต้ดินซึ่งจะช่วยในการขังน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติขึ้นมาสู่ดินได้เป็นอย่างดีและทำให้สวนเกษตรนั้นชุ่มชื้นตลอดเวลา ตลอดทั้งการบำรุงดินด้วยจุลินทรีย์สมุนไพรจะทำให้ดินนั้นไม่แห้งและชุ่มตลอดเวลา และการใช้สมุนไพรจุลินทรีย์ผสมกับน้ำเพื่อรดพืชผลทางการเกษตร ซึ่งจะช่วยไม่ให้ต้องรดน้ำบ่อยทุกวัน และดินก็ชุ่มชื้นด้วย

4) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านดิน โดยใช้วิธีปรับสภาพดิน โดย แหะ ท้องหมู คือเปิดหน้าดินให้ลึกลงไปแล้วแต่สภาพดินว่าแน่นเพียงใด เมื่อแหะท้องหมูแล้วก็นำเศษไม้ใบหญ้าแห้งลงลงถ้ามี รดด้วยน้ำสมุนไพรจุลินทรีย์กลบดินลงทำแบบนี้ 2 ถึง 3 ชั้น รดน้ำลงไปปล่อยไว้ 5-7 วัน หรือยกแปลงผักทำร่องข้าง ๆ ในแปลง ใส่ ใบไม้ ฟางพรมดินหญ้าแล้ว เอาสมุนไพรจุลินทรีย์ ครุ น้ำหมักมารดแล้วปลูก

5) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธแก้ปัญหาด้านผลผลิต ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การใช้จุลินทรีย์จะช่วยในการเพิ่มผลผลิตที่ปลอดสารพิษ ไม่เป็นพิษต่อผู้บริโภค เพราะเราไม่ได้ใช้ยาฆ่าแมลงซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก สูตรครุ น้ำหมักนี้จะช่วยในเรื่องของผลผลิตทางการเกษตรนั้นเห็นผลเป็นอย่างมาก โดยมีการนำน้ำจุลินทรีย์มาผสมกับน้ำเปล่ารดทุก ๆ 7 วัน ซึ่งจะช่วยทั้งบำรุงดิน บำรุงพืชที่เราปลูกได้เป็นอย่างดี

จากรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธดังที่กล่าวมานั้นส่งผลให้ชาวสวนได้ผลผลิตได้มาก ข้าวเมล็ดโต ปราศจากสารเคมี ข้าวเป็นยา พืชสวน ผัก ผลไม้ ปราศจากสารเคมี ศัตรูพืช หนอน เพลี้ยลง แมลงวัน สิ่งแวดล้อมดี ทำให้ไม่เท่าเสีย สัตว์ในน้ำปราศจากสารเคมี โรคฉี่หนูก็ไม่มี รักษาสิ่งแวดล้อมในสวน ในนา แหล่งน้ำสะอาด ปลา สัตว์ไม่ควา น้ำไม่แห้ง ได้รับประทานผักปลอดสารพิษ ไม่มีแมลงศัตรู ธรรมชาติผักจะกรอบหวาน ไม่หืน เก็บได้นาน สบายใจ

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่ใช้ในการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ชาวสวนส่วนใหญ่จะนำหลักของศีล 5 มาใช้ในการทำเกษตร คือการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ไม่ว่าจะเป็นศัตรูพืช หรือ การเลี้ยงสัตว์ เพื่อที่จะจำหน่าย ซึ่งตรงกับหลักของสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา ตลอดทั้งมีการนำหลักธรรมในการปฏิบัติงานในเรื่องของการลงมือทำ คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ในการทำงาน และการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตอีกด้วย โดยแนวทางการทำเกษตรเชิงพุทธของชาวสวนในอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คือ ชาวสวนส่วนใหญ่ในอำเภอเมืองมหาสารคามนั้นจะปลูกผักกินได้เป็นไม้ประดับตามฤดูกาล จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และได้รับประทานผักที่ปราศจากสารเคมี โดยการนำจุลินทรีย์ที่นำมาบูรณาการกับสมุนไพร และเศษอาหาร เศษผักผลไม้ น้ำหมัก ไม่เป็นอันตราย กลิ่นหอม เป็นประโยชน์เป็นปุ๋ยอย่างดี ในการทำเกษตรเชิงพุทธและมีรูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาโดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านการใช้สารเคมี ในการแก้ปัญหาด้านการใช้สารเคมีของเกษตรกรชาวสวนนั้นสามารถใช้สูตรจุลินทรีย์ ครุ น้ำหมัก มาแก้ได้ เพราะช่วยในการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ตลอดทั้งช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยในการตัดวงจรของศัตรูพืชอีกด้วย 2) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ในการแก้ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมนั้นเกษตรกรต้องเรียนรู้สภาพดิน ฟ้า อากาศ ที่จะทำสบ ในสภาพที่พื้น ๆ เพราะแต่ละดินจะมีความแตกต่างกัน เป็นดินดาน เป็นกรด เป็นด่าง เป็นเกลือ เป็นซีเลน มีศัตรูพืชที่แฝงในดิน ให้พริกผืนดิน ก่อนการวางแผนล้างศัตรู ใต้ดินก่อนค่อยลงมือทำโดยทำเป็นแปลงหรือปลูกตามรั้ว ใช้ปุ๋ยสมุนไพรจุลินทรีย์ อินทรีย์ EM นำสมุนไพรจุลินทรีย์ที่ได้นำมาบูรณาการเป็นสูตรครุ น้ำหมักนั้น สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และเป็นผลดีต่อผู้ใช้อีกด้วย ซึ่งการใช้นั้นจะแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมได้หมดเพราะได้นำวัสดุอุปกรณ์ที่อยู่รอบตัว เช่น ขยะ เศษอาหาร ใบไม้แห้ง มาหมักทำเป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ ซึ่งให้ผลดีต่อการทำสวนอย่างมาก 3) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านน้ำ โดยการทำแปลงเกษตรต้องมีการวางระบบน้ำให้ดีเพื่อจะไม่เกิดปัญหาในการทำสวนเกษตรได้ ตลอดทั้งการดึงน้ำจากธรรมชาติมาใช้นั้นต้องมีการวางจุดเพื่อที่จะทำธนาคารน้ำใต้ดินซึ่งจะช่วยให้การขุดน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติขึ้นมาสู่ดินได้เป็นอย่างดีและทำให้สวนเกษตร

นั้นชุ่มชื้นตลอดเวลา ตลอดทั้งการปรุ่ดินด้วยจุลินทรีย์สมุนไพรจะทำให้ดินนั้นไม่แห้งและชุ่มตลอดเวลา และ การใช้สมุนไพรจุลินทรีย์ผสมกับน้ำเพื่อรดพืชผลทางการเกษตร ซึ่งจะช่วยให้ไม่ต้องรดน้ำบ่อยทุกวัน และดินก็ชุ่มชื้นด้วย 4) รูปแบบทำเกษตรเชิงพุทธเพื่อแก้ปัญหาด้านดิน โดยใช้วิธีปรับสภาพดิน โดย แหะท้องหมู คือ เปิดหน้าดินให้ลึกลงไปแล้วแต่สภาพดินว่าแน่นเพียงใด เมื่อแหะท้องหมูแล้วก็นำเศษไม้ใบหญ้าแห้งลงลงถ้ามี รดด้วยน้ำสมุนไพรจุลินทรีย์กลบดินลงทำแบบนี้ 2 ถึง 3 ชั้น รดน้ำลงไปปล่อยไว้ 5-7 วัน หรือยกแปลงผัก ทำ ร่องข้าง ๆ ในแปลง ใส่ ใบไม้ ฟางพรมดินหญ้าแล้ว เอาสมุนไพรจุลินทรีย์ ครุ๋นน้ำวมมารดแล้วปลูก 5) รูปแบบ ทำเกษตรเชิงพุทธแก้ปัญหาด้านผลผลิต ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การใช้จุลินทรีย์จะช่วยให้เพิ่มผลผลิตที่ปลอดภัย ไม่เป็นพิษต่อผู้บริโภค เพราะเราไม่ได้ใช้ยาฆ่าแมลงซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก สูตรครุ๋นน้ำวม นี้จะช่วยในเรื่องของผลผลิตทางการเกษตรนั้นเห็นผลเป็นอย่างมาก โดยมีการนำน้ำจุลินทรีย์มาผสมกับ น้ำเปล่ารดทุก ๆ 7 วัน ซึ่งจะช่วยให้บำรุงดิน บำรุงพืชที่เราปลูกได้เป็นอย่างดี จากรูปแบบการทำเกษตรเชิง พุทธดังที่กล่าวมานั้นส่งผลให้ชาวสวนได้ผลผลิตได้มาก ข้าวเมล็ดโต ปราศจากสารเคมี ข้าวเป็นยา พืชสวน ผัก ผลไม้ ปราศจากสารเคมี ศัตรูพืช หนอน เพลี้ยลง แมลงวัน สิ่งแวดล้อมดี ทำไม่เท่าเสีย สัตว์ในน้ำปราศจาก สารเคมี โรคฉี่หนูก็ไม่มี รักษาสิ่งแวดล้อมในสวน ในนา แหล่งน้ำสะอาด ปลา สัตว์ไม่ควา น้ำไม่แห้ง ได้ รับประทานผักปลอดสารพิษ ไม่มีแมลงศัตรู ธรรมชาติผดจะรอบหวน ไม่เหิน เก็บได้นาน สบายใจ ซึ่งสอดคล้อง กับ พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปัญโญ, 2557 : 57) ได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การเกษตรแนวพุทธเพื่อ แก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า เกษตรแนวพุทธเป็นการเกษตรที่ถือเอา แม่แบบหลัก มัชฌิมาปฏิปทาหรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ดำเนินกิจกรรมด้วย หลักทวิภูมิมกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่ควรพึงถือเอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพอกเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตนดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี ผู้ เน้นหน้าที่ดีและรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมมีหลักสำคัญ 5 ประการ คือ ด้านจิตใจ เป็นที่ พึ่งของตนเอง ด้านสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้อย่างจัดการอย่าง ฉลาด ด้านเทคโนโลยีและด้านเศรษฐกิจ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ โดยนำหลัก ธรรมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นการทำเกษตรแนวพุทธ เพื่อให้เศรษฐกิจชุมชนมี ความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและถาวรต่อไป หลักคำสอนที่พระพุทธองค์สอนเกี่ยวกับการ เกษตรในพระวินัยปิฎก มีหลักคำสอนที่ สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็นจริงของสังคม และมีความ สัมพันธ์กับพระมหากรุณาธิคุณ อธิปถุคคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ได้สอนแต่เรื่องชีวิต แต่รวมไปถึงการ ประกอบอาชีพการเกษตรกรรมที่เป็น “สัมมาอาชีพะ” เลี้ยงชีพชอบ ซึ่งก็คือวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชนบท ส่วนรูปแบบของการทำเกษตรกรรมมีความแตกต่างหลากหลายตามลักษณะของสภาพระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แนวทางของเกษตรกรรมแบบยั่งยืน มี 6 แบบ คือ ระบบไร่ หมุนเวียน วนเกษตร เกษตร ผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ และเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งการเกษตรแนวพุทธเป็นระบบนิเวศน์ที่

มนุษย์ออกแบบขึ้นมาจากระบบนิเวศตามธรรมชาติ และการ เข้าให้ถึงธรรมชาติหรือไตรลักษณ์เป็นการพัฒนา จิตขั้นสูงสุด องค์ประกอบของเกษตรแนวพุทธ คือ กระบวนทัศน์แนวพุทธ วิธีชีวิตเกษตรแนวพุทธ การรักษา สมดุลธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการพึ่งพา ตนเองและสอดคล้องกับ พระธาตุภรณ์ รตนโชโต ได้ทำการศึกษา เรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิต ของเกษตรกรในจังหวัด บุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัด บุรีรัมย์ สอดคล้องกับสภาพการผลิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว โดยมุ่งถึงการใช้การผลิตอาหารใน ท้องถิ่น สร้างความพอเพียงให้ครอบครัวเกษตรกรรายย่อย ตามหลักธรรมคุณธรรม และตามหลักความ ปลอดภัย โดยยึดหลักการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นการนำเอาหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในการประกอบการเกษตรเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรใน เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วยด้านสุขภาพเกษตรกรที่จัดการแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีสุขภาพกายที่ลดลง การใช้สารเคมีรวมถึงลดภาระการใช้แรงงานที่เกินตัวช่วยให้ร่างกายมีความสมดุลต่อการดำรงชีวิตด้านรายได้ และการเงิน การผลิตเกษตรแบบพอเพียงเป็นรายได้ที่ไม่มากพอแต่มีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ด้าน สถานภาพของครอบครัว เกษตรกรมีความมั่นคงตามวิถีชีวิตดั้งเดิม มีความมั่นคงในอาชีพทางการเกษตรและ ด้านครอบครัว เกษตรกรจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักใน การประกอบอาชีพทางการเกษตร รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ในเขตจังหวัด บุรีรัมย์ ประกอบด้วย รูปแบบที่ 1 รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การพึ่งตนเองของ เกษตรกร เป็นการพึ่งตนเองผ่านการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรมขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้ เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เน้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก รูปแบบที่ 2 รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎี ใหม่ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มั่นคง พออยู่ พอกิน มีเก็บ มีจำหน่าย ส่งผลต่อความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ภาครัฐควรมีงบประมาณสนับสนุนเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบปลอดภัย
- 2) มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านการทำเกษตรเชิงพุทธ
- 3) ภาครัฐควรจัดสรรตลาดเพื่อรับซื้อผลผลิต

2. ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้

- 1) การใช้สมุนไพรจุลินทรีย์ในการทำเกษตรนั้นสามารถนำไปใช้ได้ทั้งทำไร่ ทำนา ทำสวน
- 2) มีการขยายผลให้ประชาชนนั้นได้หันมาทำเกษตรเชิงพุทธ

3) อบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรให้มาใช้สูตรครุณามวกในการทำการเกษตรเพราะส่งผลดีต่อ
สิ่งแวดล้อม

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) รูปแบบการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการ
- 2) รูปแบบการทำเกษตรเชิงพุทธในพื้นที่อื่น
- 3) พุทธนวัตกรรม 1 คน 1 โปรดัคส์ (Product)

เอกสารอ้างอิง

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ). (2556). “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”. ดุษฎี
นิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
สุพรรณ เฟื่องบุญ. (2545). “การพัฒนาสื่อประสม เรื่อง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ร.9 ผ่าน
ระบบเครือข่าย”. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.